

Sofia Lundberg: Punainen osoitekirja

[PM/31 ADMIN](#)

Teksteissä elävät ihmiset – PIRJO KANTOJÄRVI (11.7.2018)

”Paketissa oli osoitekirja, jossa oli kiiltävät punaiset nahkakannet. Ne tuoksuivat väriaineen takia kirpeältä.

’Kerää siihen kaikki ystäväsi’, isä sanoi hymyillen, ’kaikki jotka tapaat elämäsi varrella. Kaikissa jännittämissä paikoissa joissa käyt. Niin etet unohda heitä.’” (Lundberg 2018, 14.)

Osa ihmisistä, joita kohtaa elämänsä aikana, jää mieleen sekä heidän tekojensa että niiden herättämien tunteiden kautta. Sofia Lundbergin esikoisromaanissa *Punainen osoitekirja* (Otava 2018) 96-vuotias Doris Alm kirjoittaa kohtaamistaan henkilöistä sisarentyttärentyttäreilleen Jennylle. Doris asuu Tukholmassa, kun taas Jenny perheensä kanssa San Franciscossa. Välimatkan takia he pitävät yhteyttä toisiinsa tietokoneen avulla. Vaikka Doris käy lävitse muistojaan ja ymmärtää vuosiansa rajallisuuden, hän ei ole irrallaan nykyajasta vaan haluaa olla aktiivinen ja vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Edes terveyden heikentyminen ei muuta sitä. Hän on elänyt elämää, jonka yksittäisistäkin vuosista voisi kirjoittaa itsenäisen tarinan.

”Otin maasta soraa käteeni ja annoin sen valua sormieni välistä takaisin. Pariisin kukoistavasta mallinurasta korkokenkineen ja garderobien pukurivistöineen kenkien aiheuttamiin hiertymiin ja hikiseen puseroon maantiellä Amerikassa. Vain muutamassa viikossa.” (Lundberg 2018, 151.)

Doriksen osoitekirjan sisältämien nimien kautta rakentuu kertomus, joka ulottuu Euroopasta Amerikkaan asti. Muistojen kautta piipahdetaan erityisesti toista maailmansotaa ympäröiviin vuosiin, jolloin Doris eli nuoruuttaan. Juhlia järjestävä madame Dominique, taiteilija Gösta, mannekiini Nora, arkkitehtuurista

kiinnostunut Allan, pikkusisko Agnes ja monet muut henkilöt toimivat kiintopisteinä niin kipua kuin iloakin tuottaville muistoille. Vaikka Doriksen ja monen muun henkilön on joskus täytynyt tehdä itsekkäiltä vaikuttavia ratkaisuja, tärkeimmät läheiset ovat kulkeneet mukana vähintäänkin ajatuksissa.

”Madame opetti minulle, että ihmisellä on monta eri hahmoa. Että se mitä toivoo ei aina ole se oikea, että meillä kaikilla on monia polkuja kuljettavana matkallamme kohti yhtä ja samaa kuolemaa. Että päädymme vaikeisiin risteyksiin, mutta että niiden jälkeen polku voi taas suoristua. Ja että mutkat eivät ole lainkaan vaarallisia. (Lundberg 2018, 28–29.)

Elämäänsä on mahdollista katsoa taaksepäin, kun tapahtumista on kulunut tarpeeksi aikaa. Silloin voi pohtia, mikä merkitys omilla valinnoillaan on ollut. Muistojaan lävitse käyvä Doris tekee juuri näin. Ja vaikka vuosia onkin kertynyt jo 96, elämässä riittää edelleen uusia käännteitä.

Muistot jäävät elämään

”Elämän varrella törmää niin moniin nimiin. Oletko ajatellut sitä, Jenny? Nimiin jotka tulevat ja menevät. Jotka särkevät sydämen ja saavat kyyneleet silmiin. Joista tulee rakastajia tai vihollisia.” (Lundberg 2018, 13, 213.)

Erialaisten ihmisten tapaamiset ovat tärkeä osa teosta, joka rakentuu osaksi osoitekirjassa mainittujen nimien kautta. Doris on kulkenut useiden eri henkilöiden kanssa yhteistä matkaa, kunnes tapahtumat ovat vieneet heitä toisalle. Lopulta hänen on täytynyt vetää viiva tutun nimen päälle ja kirjoittaa viereen kuollut. Näiden ihmisten jättämät jäljet eivät ole kuitenkaan kadonneet minnekään. Osa muistoista on satuttavia sekä niiden muistajalle että niihin tutustuvalla. Läheisten tekemiä päätöksiä on voinut olla vaikeaa ymmärtää. Esimerkiksi Doriksen lapsuus sai uuden suunnan, kun hänen äitinsä lähetti 13-vuotiaan tyttärensä pois kotoa. Myöhemmin Doris toimi itse ratkaisevana tekijänä niin siskonsa Agneksen kuin tämän tyttären ja tyttärentyttären elämässä. Samoin Jenny tekee omia ratkaisujaan, joita hänen perheensä on hetkittäin vaikeaa hyväksyä.

Doriksen mennyttä koskevat muistelmat ovat katkelmia, valikoituja näkökulmia, tunteita ja pohdintoja elämää muuttaneista dramaattisistakin hetkistä. Jotkut ihmiset saavat kertomuksissa enemmän tilaa kuin toiset. Siten kerrotusta elämästä tulee sellaista kuin se on. Mennyttä, josta kirjoitetaan esille jäljelle jääneet muistot, aivan kuin henkilöllä olisi kiire yrittää luoda edes jonkinlainen kuva elämästään. Ja Doriksella on kiire. Hän tietää, ettei aikaa ole todennäköisesti enää paljoa jäljellä.

Muistoissaan Doris palaa niihin hetkiin, jotka ovat merkittävästi vaikuttaneet hänen tarinaansa. Suuria tunteita, niin iloa kuin pettymyksiäkin on riittänyt. Yhtenä teoksen kantavana voimana toimii Doriksen kokema

rakkaus, joka ei unohdu. Se on saanut hänet tekemään tärkeitä päätöksiä, kuten matkustamaan mantereelta toiselle.

”Ajattelet varmaan, etten muusta paasaakaan kuin hänestä, Jenny. Mutta ei se helppoa ole. Joitakin muistoja ei saa mielestään. Ne pysyvät sisimmässä kuin märkivä paise, ja joskus ne aiheuttavat puhjetessaan suurta tuskaa, kammottavaa tuskaa.” (Lundberg 2018, 170.)

Jennyn ja Doriksen välille muodostunut läheinen suhde on tärkeä osa tarinaa. Molemmat ovat onnekseen kohdanneet ihmisiä, jotka ovat olleet valmiita auttamaan heitä esimerkiksi kadonneen henkilön etsimisessä tai vaikeuksien keskellä selviämässä. Osa ihmissuhteista on ollut myös satuttavia. Esimerkiksi Doris on saanut kokea jo lapsuudessaan sekä myöhemmin sen miltä tuntuu, kun muut tekevät päätöksiä hänen puolestaan ja määrittelevät mikä olisi parasta. Väärinkäsityksiä sekä omaa etuaan ajattelevia henkilöitä on riittänyt.

”On hankalaa, kun makaa sängyssä vanhana ja sairaana, kun ei saa itse päättää milloin on levännyt kunnolla, milloin väsynyt tai siltä väliltä, eikä voi itse valita, mitä tehdä asialle. Doris luovuttaa, päästää tietokoneesta irti ja antaa hoitajan nostaa sen yöpöydälle. Mutta hän osoittaa sitä sormella.

’Jätä se päälle ja kansi auki. Niin että näen, jos joku yrittää saada minuun yhteyden.’” (Lundberg 2018, 148.)

Doriksen kautta tulee esille ikäihmisten kokema kohtelu. Kotiavustajat vaihtuvat ja heidän toimintatavoissaan on eroja. Kaikilla ei ole aikaa kuunnella ja huomioida asiakastaan. Samoin sairaalasta muodostuu tapoineen ja henkilökuntineen omanlaisensa ympäristö. Doris ei kuitenkaan päästä irti oikeudestaan itse päättää asioistaan oli sitten kyseessä oma koti tai sairaala. Ulkopuolisen, häntä tuntemattoman ihmisen voi olla silti vaikeaa nähdä iän ja kunnan heikentymisen lävitse ja ymmärtää, että Doriksen elämä on ollut ja on edelleen paljon muutakin. Vaikka Doris olisikin kohtaamishetkellä yksinäinen asunnossaan, ei se tarkoita, ettei hänellä voisi olla tärkeitä ihmisiä jossain toisaalla.

”Kultaseni, hän voi elää vielä pitkään, ei sitä voi tietää. Mitä aiot tehdä siellä? Istua odottamassa kuolemaa? En usko, että se tekee sinulle hyvää.’

Willie silittää Jennyn kättä, mutta Jenny vetää käden pois ja työntää miestänsä etäämmälle.

’Ai sinun mielestä se ei tee hyvää? Minulle vai? Nyt sinä ajattelet vain itseäsi! Sinulla on mukavampaa jos jään kotiin, siitä tässä kiikastaa! Mutta arvaa mitä? Minulla ei ole muita, hän on ainoa siteeni Ruotsiin. Viimeinen linkki äitiin ja mummiin.’ (Lundberg 2018, 184–185.)

Yksinäisyys, elämän rajallisuus ja lopulta koittava kuolema ovat teoksessa läsnä. Ympärillä olevat ihmiset voivat yrittää vältellä niistä puhumista, vaikka hiljeneminen ja ilmaistujen tunteiden ohittaminen ei tee niistä vähemmän todellisia kokijoilleen. Tärkeäksi nouseekin niin menneen kuin nykyhetken kohtaaminen ja kokemusten jakaminen. Doriksen muistot ovat osa sitä tarinaa, johon Jennynkin elämä osaltaan pohjautuu. Pelkästään se, että itse muistaa kokemansa, ei riitä, vaan halu jakaa menneisyytensä jälkeen jäävien kanssa on yhtä tärkeää. Muistelmien kautta teoksessa lähestytäänkin itseilmaisun tärkeyttä ja siten myös kirjoittamisen roolia ihmisten elämässä.

Yllättävät kohtaamiset vievät eteenpäin

”Lyhyitä kertomuksia. Ne sopivat minulle parhaiten, en koskaan jaksanut rakentaa pidempiä juonikuvioita. Tarinoistani tuli meille keino saada vähän enemmän ruokaa pöytään. Myin niitä naistenlehdille. Kaikki ostettiin, jos tarina vain kertoi rakkaudesta ja intohimosta. Se myi. Rakkaus. Romanssit. Onnelliset loput.” (Lundberg 2018, 245.)

Punaisen osoitekirjan luvut ovat lyhyitä paloja elämästä. Menneisyys ja aika, josta sitä tarkastellaan, rytmittävät toisiaan. Hetkittäin lukija saa toimia kuin Jennynä, joka yrittää saada selville mitä kaikkea hänen isoäitinsä sisko on kokenut. Ratkaisu toimii. Doriksen minämuodossa kuvatut muistot ja etäämpää tarkasteltu, sekä Doriksen että Jennyn kautta lähestytty nykyhetki rakentavat sujuvasti etenevän kokonaisuuden. Se koukuttaa juonen käänteisiin ja saa lukemaan eteenpäin.

Muistelmissa näkyy Doriksen valinnat, kuvatut tunteet ja pohdinnat elämästään. Nykyhetkessä otetaan askel kohti arkisempaa ympäristöä. Jennyn elämä perheensä kanssa tuo sopivaa vastapainoa esimerkiksi Doriksen niin menneessä kuin nykyhetkessäkin kohtaamille vastoinkäymisille. Sekä Jennyn että Doriksen hahmot tulevat näkyville toistensa näkökulmien kautta ja saavat siten uusia sävyjä. Romaanin sisältämistä henkilöistä Doris onkin, Jennyn lisäksi, monipuolisin. Hän ei ole täydellinen ratkaisuisaan vaan tekee ristiriitaisia, käsittämättömiltäkin tuntuvia valintoja. Sen sijaan hänen muistojensa kautta piirtyvät henkilöt jäävät selkeämmin tiettyjen luonteenpiirteidensä tai tapahtumien värittäviksi, vaikka Doris pohtiikin esimerkiksi syitä henkilöiden ratkaisuihin.

”Hän ryhtyy lajittelemaan papereita. Pinoaa niitä nimien mukaan. Niiden ihmisten nimien, joita ei enää ole. Hän avaa osoitekirjansa. Nimet ovat ainoa konkreettinen jälki ihmisistä, jotka kerran osasivat nauraa ja itkeä. Kuolleet ihmiset muuttuvat muistoissa erilaisiksi. Hän yrittää nähdä heidän kasvonsa edessään. Yrittää muistaa heidät sellaisina kuin he olivat.” (Lundberg 2018, 71.)

Teoksen kiinnostavinta antia on kuvaus 96-vuotiaan Doriksen elämästä, johon sisältyvät sekä ristiriitaiset tilanteet häntä auttaa haluavien henkilöiden kanssa että lämmin suhde Jennyyn, joka yrittää tasapainoilla Atlantin molemmin puolin olevien läheistensä välissä. Sen sijaan sekä dramaattisia käänteitä sisältävä rakkaustarina että osa Doriksen menneisyyteen liittyvistä pinnallisen oloisesti kuvatuista tapahtumista jäävät hieman etäisiksi, vaikka ne ovat tunnelmaltaan koskettavia ja tunteisiin vetoavia. Nämä edellä mainitut kerrontaan liittyvät ratkaisut voi kuitenkin osaksi selittää Doriksen muistelmilla, joka asettaa raamit sille, mitä lukijan on mahdollista saada tietää.

Romaania lukiessa voikin pohtia, mistä menneisyyden asioista itse kertoisi, jos olisi kiire ja tavoitteena jättää edes jotain jälkeensä. Mihin keskittyisi, mitä dramatisoisi ja kuinka paljon jättäisin sanomatta? Tutuistakin henkilöistä voisi olla vaikeaa kertoa täydellisesti. Heidät olisi kenties kohdannut vain ohimennen tai asioita olisi jäänyt puhumatta. Paljon olisi myös unohtunut ja kertomukseen valikoituisivat kenties vain ne muutamat vuodet, jotka tuntuivat jälkeenpäin kaikkein merkityksellisimmiltä. Siksi on ymmärrettävää, että Doriksen osoitekirjan sivuille nimensä saaneet henkilöt jäävät kaikessa monipuolisuudessaan enimmäkseen vain muistojen kautta eloon herätetyiksi kuviksi. Menneisyydestä poimitujen henkilöiden määrä on kuitenkin juuri sopiva juonen toimimisen kannalta, vaikka monista ihmiskohtaloista sekä tapahtumien syistä ja seurauksista olisi halunnut tietää enemmänkin. Se osoittaa, etteivät teoksen henkilöt ja heidän kokemuksensa jää yhdentekeviksi, vaan ovat kiinnostavia välähdyksiä elämän sattumuksista.

Muutamat *Punaisen osoitekirjan* sisältämät juonenkäänteet ovat ennakoitavissa ja noudattavat tutunoloista kaavaa. Se ei kuitenkaan välttämättä häiritse liikaa, vaan takaa turvallisen ympäristön lukemiskokemukselle, jossa voi uppoutua sopivassa määrin annosteltuihin sekä yllättäviin että tuttuihin elämänsattumuksiin. Doriksen tarina ja monet sen kautta kerrotut ihmiskohtalot vetoavat sopivasti tunteisiin ja saavat pohtimaan ikääntymistä ja yksittäisten valintojen merkityksiä. Ajatus elämänsä kuvaamisesta muutamien valikoitujen kohtaamisten kautta tuntuu yhtä aikaa sekä haastavalta että kiehtovalta.

Sofia Lundberg: *Punainen osoitekirja. (Den röda adressboken.)* Suom. Tuula Kojo. Otava 2018. 317 s.

Pirjo Kantojärvi on Torniossa asuva kirjallisuuden maisteri, Jyväskylän yliopistosta kirjoittamisen linjalta.